

С. М. Юрійчук,
аспірант, ДонУЕП

МІСЦЕВІ БЮДЖЕТИ В УПРАВЛІННІ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ: ЇХ СУТНІСТЬ ТА ВИЗНАЧЕННЯ

У даній статті розглядається сутність місцевих бюджетів України, їхнє визначення та місце у економічній системі на сучасному етапі соціально-економічного розвитку як регіонів, так і держави в цілому.

In this article essence of local budgets of Ukraine, their determination and place, is examined in the economic system on the modern stage of socio-economic development as regions so the states on the whole.

Ключові слова: бюджет, місцеві бюджети, територіальні бюджети, фінансові ресурси, регіональний розвиток, валовий внутрішній продукт.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ ТА ЗВ'ЯЗОК З НАУКОВИМИ ПРОГРАММАМИ

В умовах формування ринкових відносин необхідна вся сукупність зв'язків у народному господарстві, а не обмеження двома або кількома підприємствами, оскільки таке обмеження, як правило, супроводжується недообліком економічних інтересів підприємств, регіонів, держави та виникненням суперечностей між ними. Складна структура місцевих бюджетів, а також необхідність встановлення раціонального взаємозв'язку між державним і місцевими бюджетами висувають задачу визначення принципів та умов оптимального розвитку місцевих бюджетів. Проблемою місцевих бюджетів в соціально-економічному розвитку держави останнім часом займалися такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як: А.Є.Буряченко [2], В.Д.Базилевича [1], А.А.Дробозіна [12], М.І.Ткачук [7], О.П.Кириленко [10], О.Д.Василик [5; 6], К.В.Павлюк [6] та ін.

Метою даної статті є визначення сутності місцевих бюджетів, їх роль та місце в бюджетній системі на сучасному етапі соціально-економічного розвитку як регіонів, так і держави в цілому.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ СТАТТІ

Вирішення ключових економічних завдань має специфічні особливості в рамках різних устроїв. Перерозподіляючи через бюджет значну частину національного доходу, держава направляє засоби на розвиток інфраструктури і надання соціальної підтримки бідним верствам населення. Сукупність всіх економічних процесів, що здійснюються в суспільстві на основі майнових стосунків і організаційних форм їх реалізації є економічною системою цього суспільства. Зрозумівши суть системи, можна зрозуміти основні закономірності економічного розвитку суспільства.

У Законі України "Про місцеве самоврядування в Україні" надано окрему характеристику бюджетів місцевого самоврядування, районних та обласних бюджетів [9, ст. 1]. Бюджетний кодекс України відносить до поняття "місцеві бюджети" бюджет Автономної Республіки Крим, обласні, районні бюджети, бюджети районів у містах та бюджети місцевого самоврядування [3, п.26 ст.2; 4]; до "бюджетів місцевого самоврядування" — бюджети територіальних громад сіл, селищ, міст та їх об'єднань [3, п.2 ст.2; 4]. Тим самим підкреслено статус місцевих бюджетів як бюджетів адміністративно-територіальних одиниць і їх відмінність від державного бюджету як "центрального" чи "централізованого".

При визначенні поняття "місцевий бюджет" найбільш поширене його трактування як основного елемента системи "територіальних", "муніципальних" чи "місцевих" фінансів наведено у роботах В.Д.Базилевича, А.О.Баластрика, А.А.Дробозіної, [1; 12].

Так, А.Є.Буряченко і М.П.Палій характеризують місцеві бюджети як "сферу централізованих фінансових відносин у складі місцевих фінансів" [2, с.13]. З точки зору О.Д.Василика, місцевий бюджет необхідно розглядати як організаційну форму мобілізації частини фінансових ресурсів у розпорядження місцевих органів самоврядування та систему фінансових відносин, що складаються між місцевими та державним бюджетами, а також усередині сукупності місцевих бюджетів [5, с. 181]. М.І.Ткачук трактує поняття місцевий бюджет як "основний фінансовий план органу місцевого самоврядування, що відображає економічні відносини щодо формування, розподілу і використання централізованого фонду коштів" [7, с. 8]. О.П.Кириленко підкреслює, що місцеві бюджети, які "найяскравіше втілюють політику органів місцевого самоврядування, є фінансовим планом розвитку певної території, в якому відображаються найважливіші завдання місцевої влади та очікувані результати діяльності" [10, с. 322]. О.О.Сунцова формулює поняття місцевого бюджету як "фонду фінансових ресурсів, що перебувають у розпорядженні органів виконавчої влади відповідного органу місцевого самоврядування для виконання покладених на нього функцій, передбачених Конституцією" [11, с. 5].

Російський фінансист А.О.Дробозіна визначає місцевий бюджет як "основний фінансовий план громади на поточний рік, що має силу закону. За матеріальним змістом, місцевий бюджет — це централізований фонд коштів органів місцевого самоврядування, а за соціально-економічною сутністю — це основне знаряддя перерозподілу національного доходу у межах регіону" [12, с. 44].

На економічну суть місцевих бюджетів впливають об'єктивні й суб'єктивні фактори. А.О.Епіфанов і І.В.Сало відносять до перших факторів: стан економіки, характер виробничих відносин, рівень розвитку продуктивних сил, а також особливості, притаманні окремим областям: природні (наявність корисних копалин, нафти, газу); економічні (структура народного господарства); соціальні (кількість учнів, соціально-культурних закладів тощо); до других факторів (суб'єктивних) — зовнішню і внутрішню політику держави, прогнози економічного розвитку та економічної ситуації [8, с. 233].

Таблиця 1. Динаміка ВВП, доходів державного та місцевих бюджетів у 2004–2009 роках (млрд грн.)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009
ВВП (у фактичних цінах) млн грн.	345,1	441,5	544,2	720,7	948,1	914,1
Індекси зростання ВВП, у % до попереднього року	112,1	102,7	107,3	107,6	102,1	84,9
Доходи державного бюджету, у % до ВВП	19,9	23,5	24,8	22,7	23,6	22,1
Доходи місцевих бюджетів, у % до ВВП	5,6	6,9	7,4	8,2	7,8	7,7

*Розраховано автором на основі даних Держкомстату та Державного казначейства України.

Разом з тим, виходячи з теоретичних основ бюджетного регулювання, безперечно, важливим є визначення економічної сутності місцевих бюджетів як складової системи соціально-економічного розвитку, яка полягає у сукупності фінансово-економічних відносин, що виникають у процесі перерозподілу валової доданої вартості регіону з метою формування та використання фінансових ресурсів територіальних громад, спрямованих на економічне зростання адміністративно-територіальних одиниць та підвищення добробуту населення.

Зі сторони форми прояву місцеві бюджети виступають у вигляді фінансового плану та звіту про виконання бюджету. Від державного їх відрізняє статус (вони затверджуються рішенням представницьких органів влади, але, на відміну від державного бюджету, не мають юридичного статусу закону) та сфера дії — вони діють у рамках конкретного регіону чи населеного пункту і обов'язкові до виконання лише для юридичних осіб, що знаходяться у віданні відповідної громади, та жителів відповідної адміністративно-територіальної одиниці.

За матеріальним змістом, О.Д. Василик і К.В. Павлюк характеризують місцеві бюджети як "фонди фінансових ресурсів, призначені для реалізації завдань і функцій, що покладаються на органи самоврядування" [6, с. 94].

Отже, місцеві бюджети можна розглядати як наслідок фінансової або економічної діяльності певної території, оскільки через них утворюються і використовуються регіональні фонди грошових коштів, а за їх станом можна визначитись щодо виконання основних показників діяльності господарства регіону. Відповідно до цього місцеві бюджети є важливим економічним важелем регіонального розвитку, через який забезпечується контроль за станом виробництва в регіоні, що, в свою чергу, надає бюджету вагомого значення економічної категорії, через яку відображаються реальні економічні відносини.

Фінанси місцевих органів влади, впливаючи на соціально-економічну сферу, здійснюють регулювання соціально-економічного розвитку регіонів, забезпечують суспільними послугами та забезпечують економічний ріст.

Місцеві бюджети відіграють важливу роль у вирішенні загальнодержавних економічних і соціальних завдань завдяки розвитку інфраструктури регіонів, фінансуванню агропромислового комплексу, промисловості і енергетики, будівництва. Разом з тим, основними напрямками використання регіональних бюджетних ресурсів є фінансування соціального захисту і соціально-господарського забезпечення, охорони здоров'я та освіти.

Місцеві бюджети є формою економічних відносин, що пов'язані з розподілом і перерозподілом вартості ВВП, у процесі яких відбувається формування та використання фондів грошових коштів, призначених для задоволення потреб регіонів країни (табл. 1).

За зазначений період спостерігається розширення меж втручання місцевих бюджетів у перерозподільні процеси. Питома вага доходів місцевих бюджетів у ВВП зростає з 5,6% у 2004 році до 8,2% у 2007 році, але вже у 2008 та 2009 роках спостерігалось відносне зменшення питомої ваги до 7,7—7,8% відповідно, тобто зменшення сягнуло майже рівня 2006 року.

Перерозподіляючи ВВП, місцеві органи влади втручаються в процес суспільного відтворення і значною мірою разом з державою його визначають. Таким чином, від політики місцевих урядів певною мірою зале-

жить напрям розвитку економіки і соціальної сфери та впливають на розвиток соціально-економічної сфери, хоча в них і відсутні такі важелі регулювання економіки і соціальної сфери, як монетарна політика, валютне регулювання, контроль за інфляцією, встановлення митних тарифів, експортно-імпортних та інших квот, ведення процентної та курсової політики.

Фінансові ресурси місцевих органів влади (муніципальні ресурси) — лише частина регіональних фінансових ресурсів, оскільки останні містять у собі кошти підприємств і населення, якими не можуть розпоряджатися місцеві органи. Вони становлять вагому частку в регіональних бюджетах поряд із природними, демографічними, майновими й інтелектуальними ресурсами, що забезпечують функціонування й розвиток будь-якого регіону.

За допомогою місцевих бюджетів здійснюється вирівнювання соціально-економічного розвитку територій, які в результаті історичних та географічних умов відстали в економічному і соціальному розвитку від інших районів держави. Кошти для цього формуються за рахунок джерел доходів місцевих бюджетів та податків бюджетів вищого рівня. При цьому місцевим бюджетам виділяються відрахування від податків, що зараховуються до державного бюджету, найчастіше у вигляді субвенцій.

Здійснення загальнодержавних економічних і соціальних завдань, в першу чергу, в розподілі державних коштів на утримання і розвиток соціальної інфраструктури — це одне з головних завдань бюджету.

В умовах забезпечення сталого розвитку України бюджети органів місцевого самоврядування мають перетворитися з пасивного інструменту фінансового забезпечення поточних потреб на інструмент регулювання соціально-економічних процесів регіону.

За умов зростання ролі місцевих бюджетів необхідним є удосконалення системи й методів управління цими бюджетами, що має здійснюватися, виходячи з поглибленого аналізу тенденцій регіонального управління соціально-економічним розвитком регіонів.

Література:

1. Базилевич В.Д., Баластрик Л.О. Державні фінанси. — К.: Атіка, 2002. — 368 с.
2. Буряченко А.Є., Палій М.П. Удосконалення фінансового механізму місцевих бюджетів // Фінанси України. — 2003. — № 8. — С.13—18.
3. Бюджетний кодекс України від 21.06.2001р. №2542 // Голос України. — 2001. — № 129. — 24 липня.
4. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI.
5. Василик О.Д. Державні фінанси України. — К.: Вища школа, 1997. — 383 с.
6. Василик О.Д., Павлюк К.В. Бюджетна система України. — К.: Центр навчальної літератури, 2004. — 544 с.
7. Государственный бюджет / Ткачук М.И., Заяц Н.Е., Ханкевич Л.А. — Минск: Відшэйшая школа, 1995. — 240 с.
8. Єліфанов А.О., Сало І.В. Регіональна економіка. — К.: Наукова думка, 1999. — 343 с.
9. Закон України "Про місцеве самоврядування в Україні" від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1997. — № 24. — С. 379—429.
10. Кириленко О.П. Місцеві бюджети України (історія, теорія, практика). — К.: НІОС, 2000. — 384 с.
11. Сунцова О.О. Доходи місцевих бюджетів в сучасних умовах: автореф. дис. кандидата екон. наук (08.04.01) / Українська Академія аграрних наук; Інститут аграрної економіки. — К., 2003. — 20 с.
12. Финансы / Под ред. проф. Л.А. Дробозиной. — М.: ЮНИТИ, 2002. — 527 с.

Стаття надійшла до редакції 02.03.2011 р.